

KAYNAK VE EREK METİNLER ARASINDAKİ ÇİZGİDE ÇEVİRİ STRATEJİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Özlem BERK*, Arzu MERİÇ**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, kaynak ve erek odaklılık çerçevesinde şekillenen ve makrostratejiler olarak adlandırılan iki genel çeviri yaklaşımıyla, bu yaklaşımlar doğrultusunda çeviri süreci sırasında uygulanan ve mikrostratejiler olarak adlandırılan çeşitli çeviri işlemlerini incelemektir. Bu amaçla, ilk olarak kaynak ve erek odaklılık yaklaşımları ve makrostratejilerin belirlenmesinde etkili olan unsurlar ele alınmıştır. Daha sonra, çevirmenin çeviri sürecinde uyguladığı belli başlı stratejiler irdelenmiştir. Birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkların altı çizilerek söz konusu stratejilerin kaynak ve erek odaklılık bağlamındaki yerleri tartışılmıştır. Bu çerçevede son olarak, mikrostratejilerin uygulandıkları yerlere ve kullanım sıklıklarına bağlı olarak neden olabilecekleri çeviri hataları gösterilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çeviri stratejileri, kaynak odaklılık, erek odaklılık, çeviri hataları

ABSTRACT

The aim of this paper is to analyse two main translation macrostrategies, namely the source- and target oriented approaches, and to discuss various translation strategies or microstrategies, applied during the translation process following these macrostrategies. To this end, the paper begins examining the source and target oriented approaches and the factors determining the macrostrategies. Then, some commonly used

* Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü Öğretim Üyesi

** Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

strategies by translators during the translation process are analysed. Examining their position within the source-target dichotomy, the effects of these strategies and the similarities and differences between them are underlined. Within this framework, some translation errors resulting from the misuse of microstrategies are discussed.

Key words: Translation strategies, source oriented, target oriented, translation errors

Giriş: Çeviride Kaynak ve Erek Odaklılık

Tarih boyunca çeviriye, özellikle de yazın çevirisine yönelik yaklaşımlar genel olarak ikili karşıtlıklar, diğer bir deyişle kaynak ve erek odaklılık çerçevesinde şekillenmiştir. Genel olarak iki temel çeviri stratejisini de belirleyen bu yaklaşımın ilk ifadelerinden biri Alman dinbilimci ve filozof Friedrich Schleiermacher'ın (1768-1834) 1813 yılında Berlin Kraliyet Bilimler Akademisi'ndeki *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* (Çevirinin Çeşitli Yöntemleri Üzerine) adlı konuşmasında yer bulmuştur: "Ya çevirmen yazarı olduğunca rahat bırakır ve okuru ona doğru yaklaştırır; ya da okuru rahat bırakır ve yazarı ona doğru yaklaştırır" (Kurultay 1985: 198). Birinci durumda çevirmen, "erek metinde, yabancı metnin dilsel ve kültürel farklılığını korumayı amaçlar, çünkü ancak bu yöntemle yabancılık verilebilir ve okurun ufkü açılabilir. Diğer durumda ise, yazarı okurun dünyasına getirerek onu bu dünyanın bir parçası yapan çeviri okurun, dolayısıyla ulusun gelişimine katkıda bulunamaz" (Berk 2001: 35) Schleiermacher ayrıca iki temel metin türü üzerinde durur: bilim ve sanattaki metinlerle iş yaşamındaki metinler. Dilin, konunun egemenliğinde olduğu iş yaşamına ait metinlerden farklı olarak bilim ve sanat metinlerinde dilin egemen olduğunun altını çizer Schleiermacher. Dolayısıyla, iş yaşamına ait metinlerde dil bir araç olarak kullanılırken, dilin amaç haline geldiği bilim ve sanata ait metinler çevirmenlere çözülmesi daha güç sorunlar çıkarmaktadır. İlk türe giren metinlerde konunun ya da nesnenin tekliği ve değişmezliği söz konusudur, dolayısıyla bu tür metinlerin aktarımı çevirmeni çeviri sürecinde fazla zorlamaz. Bu tür bir çeviri "mekanik bir iştir ve kaba yanlışlara düşülmemişse daha iyiyle daha kötü arasında önemsiz bir fark bulunur" (Kurultay 1985: 195). İkinci tür metinlerde ise dil kültüre, geleneklere, davranışlara ve duygulara özgü öğelerle biçimlendiğinden tek değil çok anlamlıdır. Bu noktada "çevirmenin güvенеbileceği tek şey kendi yaratıcılığı ve sanatçılığıdır. Metnin yazarı nasıl kendi yaratıcılığıyla zamanın ve mekanın düzenini aşmışsa, çevirmen de aynı beceriyi gösterebilmelidir" (Kurultay 1985: 195). Harald Kittel ve Andreas Poltermann, en azından Alman dilindeki bütün çeviri kuramlarının bir şekilde Schleiermacher'ın varsayımlarına cevap verdiğini ileri sürerler (Kittel ve Poltermann 2001: 424). Aşağıda da değinileceği gibi, Schleiermacher'ın metin tiplemesi Katharina Reiss'in metin tiplemesinde geliştirilerek öne çıkmış, yazar ve okur arasındaki ilişki de daha yakın zamanda Lawrence Venuti tarafından

kaynak metnin bazı yabancı unsurlarını tutarak erek dilin normlarını zorlayan bir biçimde çevirmek olarak tanımladığı 'yabancılaştırma' ve kaynak metni, erek dilin normlarına uygun olarak ve akıcı bir biçimde çevirmek olarak tanımladığı 'yerleştirme' kavramlarıyla yeniden ele alınmıştır (Venuti 1995).

Bir ucu kaynak kültür ve dil içinde üretilen kaynak metne, diğer ucu ise erek dile aktararak erek kültürün normlarına göre oluşturulmuş erek metne, yani çeviriye dayanan bir ikili karşıtlık anlayışının ifadesidir bu. İki metin, iki dil, iki okur kitlesi, iki kültür, bu iki metnin üretildiği iki farklı dönem vb. arasında elbette ki pek çok fark bulunmaktadır. Söz konusu farklı dilsel, kültürel, dönemsel özelliklere dayanan öğelerin nasıl aktarılacağıdır önemli olan. Bu çerçevede, kaynak metne yakın duran çevirmenin erek metinde, yabancı metnin dilsel ve kültürel farklılığını korumayı amaçladığını düşünebiliriz. Bu yöntemle çevirmen, çevirdiği metne yabancılaşma verebilir ve böylece okurun yeni bir şeyler öğrenmesini sağlayarak ufku açmasına yardımcı olabilir. Erek metne ve kültürüne yakın duran çevirmen ise, yazarı okurun dünyasına getirerek onu bu dünyanın bir parçası yapar. Bu durumda ise, sanki erek dil ve kültürde yazılmış bir metin havasına bürünür çeviri metin. Bu şekilde baktığımızda, kaynak metne en yakın noktada, belki de dilsel açıdan yapılması hiç bir zaman mümkün olmayan sözcüğü sözcüğüne çevirinin, erek metne dayanan uçta da uzun zaman çeviri tanımının dışında bırakılmış olan uyarılmanın yer aldığını söyleyebiliriz. Bu ikili karşıtlığa dayanan bakış açısı elbette ki sadece çeviri uygulamasına genel bir bakışı sergilemektedir ve çeviri ediminin sadece çizgisel ve tek boyutlu bir işlem olduğunu düşündürmemelidir. Öte yandan, bu çalışmanın konusu olan bazı çeviri stratejilerinin işlev ve sonuçlarının açıklanmasında bu iki kutupluluğun yararlı olacağı düşünülmektedir. Nitekim, bu iki kutup arasında, yukarıda belirtildiği gibi Schleiermacher'in de sözünü ettiği ve daha çok yazınsal metinlerde gördüğümüz, kültüre, geleneklere, duygulara özgü öğeleri çevirme aşamasında karşılaşılan sorunları aşmak için çevirmenin başvurduğu çeviri stratejileri yer almaktadır.

Çeviriler elbette ki erek dizge ve kültür için yapırlar. Diğer bir deyişle, aslında her çeviri, doğası gereği erek odaklıdır. Öte yandan, yine bir metnin çevrilme kararının altında çevrilecek metinde ve bu metnin yer aldığı kültürde, erek dizgede eksikliği duyulan bir şeylerin olduğu ve bu 'şeyin' erek dizgeye aktarılmasıyla söz konusu eksikliğin doldurulması ya da yeni bir bakış açısının, bilginin tanıtılıp öğretilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, kaynak dizgeye özgü söz konusu özelliğin ya da özelliklerin çeviri metinde kaybolmaması, aksine görünür kılınması tercih edilen yaklaşımdır.² Nitekim Schleiermacher'in de, Venuti'nin de tercihleri bu yönde, yani "okurun yazara gittiği" 'yabancılaştırma' yönteminden yanadır.

Bununla birlikte, çevirmenin çeviri sürecinin başında aldığı kararlar doğrultusundaki çeviri yaklaşımı, ancak makrostrateji olarak adlandırabileceğimiz genel bir stratejiyi belirler. Oysa çevirmen, çeviri sürecinin her noktasında karşılaştığı sorunları çözmeye yönelik bir takım kararlar almak zorunda kalır ve bu kararları alırken çeviri anlayışına ve amacına uygun olarak bir

dizi mikrostratejiye başvurur. Bu stratejilerin kullanım yerleri ve sıklığı ise metnin bütününe, sözünü ettiğimiz iki kutupluluk arasındaki çizgi üzerindeki yerini belirler.

Makrostratejiler ve Çeviri Yaklaşımlarını Belirleyen Unsurlar

Çevirmenin çeviriye yaklaşımına bağlı olarak, kaynak ve erek odaklılık ekseninde benimsediği tutarlı bir eylem planını makrostratejiler olarak tanımlayabiliriz. Çevirmenlerin çevrilecek metnin dildişi öğelerinin tümünü, diğer bir deyişle kaynak metnin üretildiği 'durum'u göz önüne alarak uyguladıkları yöntemleri de mikrostratejiler olarak adlandırabiliriz. Mikrostratejiler, metne global yaklaşan makrostratejilerin aksine, genellikle küçük bağlamlar olarak görülen ayrı ayrı metin bölümlerine uygulanırlar. Bu nedenle, bu çalışmanın da konusu olan mikrostratejiler daha çok sözcük ya da tümce düzeyinde verilen örneklerle incelenmeye çalışılacaktır. Mikro düzeyde verilen bu örneklerle söz konusu stratejilerin daha iyi kavranması ve aralarındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması amaçlanmaktadır. Oysa aslında sözcüklerin, tümcelerin, hatta metinlerin değil de bağlamların çevrildiğinin altını çizmemiz gerekir.

Çevirmenin makrostratejisini belirlemesi aşamasında etkili olacak unsurları farklı kuramcılar farklı şekillerde ele almışlardır. Itamar Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramına göre, çeviri yazının erek dizgedeki konumu çeviri stratejilerini belirler (Even-Zohar 2000: 196-197). Çeviri yazın, erek dizgede merkezî bir yer edinmişse, çevirmenler de erek yazın modellerine uyma zorunluluğunu hissetmemekte, yeni modeller yaratmaktan çekinmeyerek gelenekleri yıkmaya daha istekli olmakta, ve Gideon Toury'nin (Toury 1980 ve 1995) deyişiyle, 'yeterli' çeviriler üretmektedir. Oysa çeviri yazının ikincil konumda olduğu durumlarda çevirmenler var olan erek metin modellerini kullanarak 'kabul edilebilir' çeviriler üretmektedir. Burada da görüldüğü gibi, kaynak metin odaklı ve erek metin odaklı çeviriler Toury tarafından 'eşdeğerlik' ve 'sadakat' gibi tanımı ve kapsamı pek de net olmayan kavramları aşmak amacıyla, ama bir yandan da aslında bu ikili karşıtlığı ortadan kaldırmadan 'kabul edilebilirlik' ve 'yeterlik' çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Toury'nin, Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramından yola çıkarak oluşturduğu erek odaklı betimleyici çeviri kuramına göre, çeviri amaca yönelik bir eylemdir ve ancak erek dizgede gerçekliği vardır (Toury 1985: 18-19). Toury'nin betimleyici çalışmalarının temelini de yazın çevirileri oluşturur. Elindeki bu somut malzemenin, yani çeviri metinden hareket eden Toury çevirmene yön veren birtakım normların olduğunu ileri sürer. Bunları öncül normlar, süreç öncesi normlar, çeviri süreci normları olarak sınıflandıran Toury'ye göre öncül normlar çevirmenin özgün metnin normlarına mı yoksa erek metnin normlarına mı bağlı kalacağı konusunda bir seçim yapmasına işaret eder. Çevirmen eğer birinci seçeneği seçerse yeterli, ikinci seçeneği seçerse kabul edilebilir bir çeviri çıkar ortaya. Öncül normları çeviri politikasının belirlenmesi ve çevirinin doğrudan mı yoksa dolaylı mı olacağı konusuna açıklık getiren süreç

öncesi normları, ve matriks normlarıyla metin içi dilsel normlarından oluşan çeviri süreci normları izler. Matriks normları erek metinde öğelerin yerleştirilmesini, metin içi dilsel normlar ise erek metnin dilsel öğelerinin seçimini içerir (Toury 1980: 53-54). Bu normlar çeviri sırasında alınan kararların dizgesel bir biçimde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu noktada, çevirmenin çeviri süreci normlarını ortaya koyan çeviri kararlarını ve uyguladığı stratejileri öncül ve süreç öncesi normlar çerçevesinde belirlemiş olduğunu söyleyebiliriz. Toury mümkün olduğunca çok sayıda çeviri ürünün incelenip bu normların su yüzüne çıkarılmasıyla birtakım ortak özellikler bulunacağını öne sürmektedir. Böylece çeviri kanunlarına ya da çeviri tümellerine ulaşılabileceğini düşünmektedir.

Kolombiyalı yazar Gabriel García Márquez'in eserlerinin İngilizceye yapılan çevirilerini inceleyerek bu çevirilerde uygulanan çeviri stratejilerini ele alan Jeremy Munday, çeviri metinlerin Venuti'nin kullandığı terimle 'yerleştirme' stratejisi uygulanarak üretildiklerini ileri sürer (Munday 2001: 192-195). Bu doğrultuda Venuti de ayrıntılı bir biçimde yerleştirilmenin, Anglo-Amerikan kültürde, bu ülkelerin [Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri] "saldırgan bir biçimde tek dilli, yabancıyı kabul etmeyen, yabancı metinleri görünmez bir şekilde İngiliz dilinin değerleriyle donatan ve okuyuculara kendi kültürlerini bir başka kültürde tanıyarak narsis bir deneyim sağlayan akıcı çevirilere alışkın" olmaları yüzünden egemen bir çeviri stratejisi olarak kullanıldığını göstermiştir (Venuti 1995: 15). Munday ise verdiği örneklerle, okuru yabancılaştırmadan akıcı çeviriler yapılmasının ardında yayınevlerinin rolünün yattığını vurgulayarak bize çevirmenin aldığı kararlarda etkili olabilecek ekonomik, sosyal ve politik unsurları da hatırlatmaktadır.

Skopos kuramına göre ise, işlevsel açıdan yeterli bir sonuca ulaşılmasını sağlayacak çeviri yöntem ve stratejilerini belirleyen çevirinin amacı, yani *skopos*udur. Bu amaç doğrultusunda uygulanan çeviri stratejileri sonucunda da Hans J. Vermeer'in *Translatum* adını verdiği çeviri metin ortaya çıkar (Vermeer 2000). Katharina Reiss'in metin türleriyle ilgili yaptığı çalışmaların Vermeer'in skopos kuramına öncülük ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim kuramcılarının işlevsellik konusuna benzer yaklaşımları 1984 yılında birlikte kaleme aldıkları *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* (Genel Bir Çeviri Kuramının Temeli) başlıklı eserde görülmektedir. Reiss yaptığı çalışmalarda, çeviri stratejilerinin metin türüne bağlı olduğunu ileri sürmektedir (Reiss 1988). Kuramcı ayrıca dillerarası çevirinin, iki dilli birinin aracılık ettiği kaynak dil metnine işlevsel olarak eşdeğer bir erek dil metni oluşturmayı amaçlayan iletişim süreci olarak tanımlanabileceği görüşündedir. Bu iletişim sürecinde yazar tarafından yazılı olarak ifade edilen metnin bir işlevi bulunmaktadır ve çevirmen ele aldığı metnin hangi metin türüne ait olduğunu belirlediği takdirde bu işlevi erek metinde ortaya koyabilecektir (Reiss 2000b). Reiss, öncelikle metin türlerini sınıflandırarak çevirmene kaynak metnin işlevini belirleme ve bunu erek metinde yansıtmaya kolaylığı sağlamaktadır. Daha açık bir deyişle, metin türü genel çeviri yöntemini belirler ve çevirmen, çeviri sürecinde metnin işlevine uygun olacak stratejileri uygular (Reiss 1971 ve 1988).

Çeviri sabit bir yönde ilerlemeyle değil, biri kaynak diğeri de erek olmak üzere iki kutup arasındaki gelgitlerden oluşur. Daha ayrıntılı bir biçimde ele aldığımızda, çevirmenin bu gelgitler esnasında erek dizgeye yabancı bir dilde, yabancı bir kültürde, kısacası yabancı normlarla oluşturulmuş bir metni, erek dizgeye aktarırken her iki kutbu da gözetmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Çevirmen kaynak kutuptaki ilk adımlarını, kaynak metnin oluşturulduğu dönemden, o dönemde etkili olan normlardan, metnin hangi amaçla hangi kitle için üretildiğinden, yazarın hayatı hakkında bilgi edinmeye kadar uzanan geniş bir alan içinde atar. Çevirmen elde edilen bu bulguları göz önünde bulundurarak, erek dizgeyi de ereğin normlarına göre ele alır, yer yer kaynağa geri döner ve sürekli bir gelgitle oluşturur çalışmasını. Bir dünyayı başka bir dünyayı bu şekilde tanıtmaya çalışır.

Yukarıda kısaca ele alınan bu ölçütler dahilinde anlaşılabilirlik ya da aşinalık arttıkça erek dizgeye yaklaşılr, azaldıkça da uzaklaşılr. Çevirmen, erek dizgeye bir şeyler getirerek bir dünyayı başka bir dünyaya tanıtmayı amaçladığından, kaynak kutupta inceleyip çözümlediğini erek metinde bir bireşimle vermek zorundadır. Bu anlayışa göre, çevirmenin hizmet ettiği yer erek dizgedir, ama bir yandan da kaynak metni başka bir dünyaya sokarak onun yeniden hayat bulmasını sağlamaktadır.³ Böyle bir rol üstlenen çevirmen için çeviri stratejilerini uygulamak, yaklaşımına bağlı olarak belli bir tutarlılık gösteren, ama yine de kesin çizgilerle birbirinden ayrılması güç olan bir eylem sürecidir.

Çeviri stratejilerinin ortaya çıkışı da bu çetrefillikten kaynaklanmaktadır. Çeviri stratejilerinin çevirmenin yaklaşımına bağlı olarak değişebileceği, her çevirmenin çevirisinin de yaklaşımına bağlı olarak farklı olabileceği, çevirinin aynı amaca hizmet ederken, farklı yollarla gerçekleştirilebileceğini de ortaya koymaktadır. Aynı yaklaşımla aynı stratejileri uygulayan çevirmenler dahi, aynı kaynak metni erek dile farklı biçimlerde aktarmaktadır. Her çevirmen yaptığı işe kendi ideolojisini yansıttığından, sözcük seçimleri, tümce yapıları ya da biçimlerinde nüanslar meydana gelecektir.

Mikrostratejiler

Yukarıda sadece bir kısmı ele alınan unsurları göz önünde tutarak makrostratejisini belirleyip çevirisine başlayan çevirmen, çeviri süreci boyunca başlangıçtaki yaklaşımına uygun olarak çeşitli mikrostratejiler uygular. Mikrostratejilerin uygulanış biçimi, kullanım sıklığı vb. aynı zamanda çevrilen metnin de kaynak ve erek odaklılık arasındaki yerini belirler. Örneğin, özgün metni yerleştirme amacıyla olan, yani kaynak metnin erek normlar gözetilerek sanki erek kültürde yazılmış olduğu izlenimini veren bir yaklaşımla hareket eden bir çevirmene yardımcı olabilecek başlıca stratejiler, aşağıda daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olan açıklama, genişletme, daraltma ya da deyimsel çeviri gibi stratejiler olacaktır. Çevirmen tamamen erek dizge normlarıyla, kaynak metne ait hiçbir yabancı öğenin barınmadığı bir çeviri metin üretmeye niyetlendiğinde ise özgür bir çeviriyle uyarılma yoluna gidebilir. Benzer şekilde,

sık sık çevirmen notlarıyla okuru erek metinde geçen bir sözcük veya öge hakkında bilgilendiren bir çeviri çalışması, daha çok erek dildeki normlarda bulunmayanı tanıtmaya ve aktarmaya amacıyla olan yerleştirme yaklaşımında olan bir çevirmen için faydalı olurken, yabancılaştırma yanlısı çevirmenin fazla tercih etmediği bir yol olacaktır.

Öte yandan, kimi mikrostratejilerin kullanılmasının duruma göre hem yerleştirme hem de yabancılaştırma etkisi yaratabileceğini de söylemek gerekir. Örneğin çevirmenin dipnotlar halinde çeviriye eklediği bilgi ve açıklamalar bir yandan kaynak metni ve kültürü okura yaklaştırmak gibi bir işlev görürken, öte yandan da metnin akıcılığını engelleyerek ve sürekli olarak okura erek metnin bir çeviri olduğunu hatırlatarak bir yabancılık etkisi yaratabilir.

Kimi stratejiler ise kaynak ve erek metinlerin dil yapılarından kaynaklanan zorunluluklar yüzünden kaçınılmaz olarak uygulanır; dolayısıyla bunların birer stratejiden çok gereklilik olduklarını söyleyebiliriz. Örneğin, yayılma, yoğunlaştırma, yeniden düzenleme ve belirtik çeviri stratejileri metni daha doğru, daha ayrıntılı aktarabilmek amacıyla gütmedikleri halde, erek dilin yapısından kaynaklanan bir uzamaya neden olmaktadır. Bu nedenle, doğaları gereği erek kutba daha yakın durmaktadırlar. Ernst Jandl'ın "Stuhl" başlıklı şiirinin "der leichte, schwarze klappstuhl" dizesinin "hafif, siyah, açılır-kapanır sandalye" şeklinde *Klappstuhl* sözcüğünün Türkçe'ye üç sözcükle aktarılmasıyla çevrilmiş olması, daha doğru, daha ayrıntılı bir çeviri yapma için değil, Türkçe'de *Klappstuhl*'un karşılığının ancak bu şekilde verilebilmesinden, yani bir gereklilikten kaynaklanması yayılmaya bir örnektir (Jandl 1997: 40-41). Bunun tersi bir durum olsaydı, yine aynı şekilde dil yapılarından kaynaklanan bir gereklilik sonucu 'açılır-kapanır sandalye'nin *Klappstuhl*' olarak aktarılması gerekirdi. Öyleyse yoğunlaştırma, kaynak metindeki öğelerin aynı anlamsal içeriği vermesine rağmen erek dilde daha az sayıda sözcüğe veya ögeye denk olması şeklinde tanımlanabilir. Yoğunlaştırmada tıpkı yayılmada olduğu gibi dil yapılarından kaynaklanan bir gereklilik söz konusudur.

Erek metinde bir metin kesitinin, kaynak metninden daha kısa olacak bir biçimde sonuçlanması kısaltma stratejisiyle de mümkün olmaktadır. Kısaltma, söz konusu bölümün erek metne çevrilirken anlamsal içeriği koruyarak görece olarak daha kısa bir hale getirme işlemidir. Benzer şekilde, uzatma da kaynak dildeki bir bölümün anlamsal içeriği kaybetmeden daha az sözcükle erek dile çevrilmesidir. Erek metnin dilsel ve kültürel normlarına uygun olarak izlenen bu iki stratejinin de konum olarak erek dizgeye yakın bir yerde olduklarına söyleyebiliriz.

Zorunlu stratejilerden biri olan yeniden düzenleme ise, kaynak metindeki sözdiziminin, erek metinde anlamın 'doğru' verilmesi amacıyla değiştirilmesidir. Kaynak metindeki bir ifadede kullanılan sözcüklerin erek metne aktarılmasında yapısal bir değişiklik gerekli olduğunda, bu ifadenin yeniden düzenlenerek aktarılması çeviriye kabul edilebilir kılar.

Kaynak metnin kaynak kültürüne özgü 'yabancı' özelliklerini değiştirmeden erek dizgeye aktaran bir çevirmenin yabancılaştırma yanlısı olduğu söylenebilir. Bu yanlılıkla hareket eden

çevirmen özellikle ödünçleme, öyküntü ve doğrudan çeviri stratejilerini ön planda tutabilir. Ödünçlemede kaynak dilin ereğe olduğu gibi aktarılması göze çarpar. Bu aktarımdaki amaç, yabancılik etkisi yaratmak olabileceği gibi, bir sözcüğün ya da ifadenin erek dilde karşılığının olmaması da olabilir. “Sebzeli *burger* için gerekli olan malzemeler...” diye başlayan bir metinde *burger* sözcüğü ödünçleme yoluyla aktarılan ve yabancılaştırma etkisine sahip olan bir çeviri şeklidir. Öyküntüde ise, kaynak dildeki sözcük gruplarının yazılışları gibi sıralanışlarının da değiştirilmemesi dikkat çekicidir. İngilizce’den *skyscraper* sözcüğünün *gökdelene* veya *science-fiction* teriminin *bilim-kurgu* olarak Türkçe’ye geçmiş olmaları öyküntüye birer örnektir. Burada öyküntünün ödünçlemeden başlıca farkının, erek dilde var olan öğelerin kaynak dildeki yapılarına ve anlamlara göre kullanılmasındadır. Örneğin *bilim* ve *kurgu* sözcükleri Türkçede tek tek var olmalarına karşın, buradaki anlam ve dizisel sıralanış Türkçe sözcük yapısına öyküntü yoluyla alınmıştır.

Buna göre, yemek tarifi *burger* değil de *cheese-cake* olarak verilmiş olsaydı, *cheese* ve *cake* sözcüklerinin Türkçede *peynir* ve *pasta* olarak tek tek var olmaları sebebiyle *burger*deki gibi bir gereklilikten değil de, yabancılaştırma etkisinin daha ön planda tutulması nedeniyle verildiğini söyleyebilirdik. O halde, ödünçleme yoluyla aktarılan *cheese-cake* örneğinde olduğu gibi, öyküntü yoluyla da aktarılabilecek öğeler çevirmenin yaklaşımına bağlı olarak farklı stratejilerle okura ulaşır.

Doğrudan aktarımda ise özel isimler, yerler ve ölçüler gibi çevirisinde yorum ve eşdeğerliliğin aranmasını gerektirmeyen öğelerin olduğu gibi aktarımı söz konusudur. Dolayısıyla, doğrudan aktarım aynı yayılma gibi bir gereklilikten kaynaklanabilir ve böylece yabancılaştırma etkisi yaratabilir. Örneğin, okul kitaplarında “1888’de *Atatürk’ün* annesi *Zübeyde hanım* oğlunu *Selanik’teki Şemsi Efendi Okulu’na* gönderdi” tümcesinin İngilizce’ye “In 1888 *Atatürk’s* mother *Zübeyde Hanım* sent her son to the *Şemsi Efendi School* in *Salonika*” şeklinde çevrilmiş olması bir gereklilik sonucudur. Doğrudan aktarımda imlâda değişikliklerin yapılması gerekliliğinden, bu örnekte de tarihin ve kimi özel isimlerin aynı kalıp, *Selanik’in* “*Salonika*” şeklinde aktarılması söz konusudur.

Tüm bu örnekler bakarak, çevirmenin belli bir makrostratejisi olduğu halde zaman zaman çevirisine olan genel yaklaşımında esneklik gösterebildiğini ya da göstermek zorunda kaldığını söyleyebiliriz. İki kutup arasındaki gelgitler bu anlamda strateji arayışını, bu gelgitler esnasında bazı yerlerdeki oyalanmalar veya duraksamalar da onun tutarlılığını gösterir. Belli bir tutarlılık içinde ele alınan stratejileri bir tabloda çevirmenin iki kutup arasındaki gel git yoluna yerleştirirsek, bazı stratejilerin kaynağa, bazılarının ise ereğe daha yakın durduklarını görürüz. Farklı olarak adlandırılmış stratejilerin bu ara yolda aynı hizada, yani aynı konumda yer almalarına rağmen işlev bakımından farklı bir amaca yönelik olduklarını da görürüz:

K	-----E		
sözcüğü sözcüğüne çeviri			uyarlama özgür çeviri
ödüncleme öyküntü	görselleştirme		daraltma deyimisel çeviri
doğrudan aktarım		örtük çeviri	açıklama
	çevirmen notları	kısaltma	
	telafi	uzatma	
	genişletme		belirtik çeviri yayılma yoğunlaştırma yeniden düzenleme

Sözcüğü sözcüğüne çeviri tablomuzun kaynak kutba en yakın yerinde durmaktadır. Çevirmen bu stratejiyle kaynak metnin biçimsel özelliklerine bağlı kalarak ve genellikle erek dilin dilbilgisine uygun olarak bir çeviri metin oluşturur.

Tam aksi uçta yerini alan uyarlama ve özgür çeviri ise erek dizgeyi ön planda tutmaktadırlar. Biçimi (örneğin şiirlerdeki uyaklar) ön planda tutan ve böylece anlam aktarımını riske sokan sözcüğü sözcüğüne çevirinin aksine, özgür çeviri içeriğin, yani anlamın üzerinde durur. Erek kitlenin beklentilerini karşılayabilmek için kaynak metni erek dildeki kültürün ya da belli bir hedef kitlenin (örneğin çocuklar) koşullarına, özelliklerine uygulayarak gerçekleştirilen bir çeviri stratejisi olan uyarlamayla da çoğunlukla erek metinde yazılmış havasını veren çeviriler üretilir. Uyarlama özellikle izleyicilerden eşzamanlı bir tepki almayı gerektiren tiyatro eserlerinde ve reklam metinlerinde yaygın olarak kullanılır. Can Yücel'in yaptığı pek çok çeviri uyarlama bağlamında değerlendirilir; nitekim Yücel'in kendisi de çevirdiği eserlerin kapağına ismini yaptığı çevirilerin niteliğini ön plana çıkaracak şekilde "Türkçeleştiren" olarak kaydettirmekteydi.

Uyarlama ve özgür çeviriye benzer bir etkiyi yaratan başka bir strateji de deyimisel çeviridir. Deyimsel çeviri, çevirmenin ideolojisinin seçmiş olduğu sözcüklere, ifadelere, deyimlere yansımaları sonucu oluşur. Bu strateji erek dildeki yerleşik ifadelere, geleneklere ve klişe niteliğinde kullanılan kalıplara uygun olarak aktarılmak istenen metinlere uygulanabilen bir çeviri stratejisidir. üretilmesi. Kaynak metinde "başım ağrıyor" olarak yer alan bir ifadenin Türkçe'ye deyimleşmiş bir ifade şekli olan "başım çatlıyor" şeklinde çevrilmesi erek dilde doğal bir etki yaratmaktadır.

Kültüre özgü öğelerin çevirisinde kullanılacak stratejilerden birinin de yansızlaştırma stratejisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu işlemde, belli bir kültüre özgü sözcük daha evrensel bir terime dönüştürülür. Böylece sözcük işlevini yerine getirir, ancak sözcüğün ardında yatan

kaynak kültüre özgü özellikler kaybolur. Örneğin “dansöz” sözcüğünü genel bir terim olan “*dancer*” biçiminde çevirmek böyle bir sonuç doğurur. Kaynak kültüre özgü bir sözcüğün erek kültürde işlevsel bir eşdeğerliğinin bulunmadığı durumlarda uygulanabilecek bu strateji çevirmene bir çözüm yolu sunarken okuru kaynak kültürle ilgili bilgi ve imgelerden mahrum bırakır. Bu durum çevirmenin özgün sözcüğünün belirli bir yanını aktarmaması veya sözcüğü kültürel göndergelerinden sıyrarak aktarmak istemesiyle açıklanabilir. Örneğimizden yola çıkarsak, “*dancer*” sözcüğü ile dansçının ne tür bir dans ile ilgilendiği, dansın yöresel kimliği veya dansçının cinsiyeti gibi göndergelerin meçhul olması, sözcüğün yansız olarak aktarılmış olmasının bir sonucudur. Bir çeviri hatası olmamasına rağmen, yansızlığı gidermek isteyen bir çevirmenin başlıca yararlanabileceği stratejiler, erek kutba yönelmiş olan genişletme, belirtik veya açıklama stratejileridir.

Bu stratejilerden genişletmeyi incelediğimizde asıl işlevinin kaynak metindeki bir ifadenin erek dizgede daha iyi anlaşılmasını sağlamak olduğunu görüyoruz. Bu amaç doğrultusunda da, erek metne çevirmen tarafından açıklayıcı bilgiler eklenmektedir. Böylece erek metnin sözcük sayısı da çoğalacağından çeviri metin uzamaktadır. Örneğin, “*die Lebkuchen wurden eingepackt*” tümcesi genişletme stratejisiyle “Noel zamanı yapılan kurabiyeler paketlenmiş” olarak çevrilebilir. Genişletme gibi, açıklama stratejisi de kaynak metni daha iyi anlatabilmek amacıyla, ek bilgi veren, yani erek metnin uzamasına yol açan bir stratejidir. Okuru *Lebkuchen* hakkında daha fazla bilgilendirmek amacıyla aynı tümce, “özellikle Noel zamanı bal, tarçın, zencefil ve karanfille yapılan ve ince bir çikolatayla kaplanan kurabiyeler paketlenmiş” tümcesiyle açıklanarak çevrilebilir. Örnekten anlaşılacağı üzere, her iki strateji de okuru daha fazla bilgilendirerek, metni daha anlaşılır hale getirmek amacıyla iken, açıklama stratejisi genişletmeden farklı olarak ayrıntılara daha fazla girmektedir. O halde genişletme stratejisinin sözcük düzeyinde, açıklamanın ise daha çok sözcük grupları düzeyinde kullanıldığını söyleyebiliriz.

Belirtik çeviri ise, aslında genişletme ve açıklama gibi tercihe dayalı bir strateji değil, yukarı da değinildiği gibi, zorunluluktan kaynaklanan bir işlemdir. Buna göre örneğin, bir romanın ikinci bölümüne kadar iki kız kardeş ve kardeşlerden birinin oğlundan bahsedilmekte ve çocuk teyzesine gül almaktadır. Özgün yapıtta tümce “He bought the roses for his *aunt*” şekilde yer alırken, Türkçe’ye çevirisi “*teyzesi için almıştı o gülleri*” şeklinde olmalıdır. Burada, Türkçe’deki kullanıma bağlı olarak “*teyze*” sözcüğünün seçilmesi bir zorunluluktur. Oysa aynı örneğin tersini düşünürsek, “*teyzesi için almıştı o gülleri*” tümcesi İngilizce’ye çevrilirken “he bought the roses for his *aunt*” şeklini alıyorsa, burada örtük çeviriden söz edebiliriz. Ancak bu tümceyle, o ana kadar okunmuş olan metnin bağlamından “*aunt*”un, “hala”, ya da “yenge” değil de “*teyze*” olduğu anlaşılacaktır. Aynı tümcelerde İngilizce’deki “*he*”nin Türkçe’ye cinsisizleşerek “*o*” olarak çevrilmesi, tersi durumda da kızkardeşlerden birinin oğlundan söz edildiğinin bağlamdan çıkarılması aynı stratejilere bir örnektir. Benzer şekilde bir tatlı tarifinin son tümcesi olan “*tatlımızı soğuk servis yapınız*” tümcesini “*serve cold*” olarak çevirdiğimizde

zaten bağlamdan neyin soğuk servis edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. O halde örtük çeviri, metnin betimlediği durumsal ya da bağlamsal bilgiden çıkarılabilecek veya aktarılmaması durumunda erek dilde anlaşılabilirliği olumsuz etkilemeyecek olan öğelerin erek metne aktarılmamasıdır. Dolayısıyla, belirtik ve örtük çevirilerin uygulanması metnin bağlamı ile yakından ilişkilidir.

Gereksiz görülen öğelerin, yani çeviriyi fazla sözcük sayısı ile uzatacak olan tekrarların önlenmesi örtük çeviri yoluyla olabileceği gibi, daraltma stratejisi yoluyla da gerçekleşebilir. Genişletme stratejisinin karşısında yer alan bu strateji, dillerin özelliklerine bağlı olarak zorunlu olarak uygulanacağı gibi, çevirmenin kaynak metinde gereksiz gördüğü ve tekrarını yapmak istemediği veya okura anlamlı gelmeyeceğini düşündüğü öğelerin aktarılmamasından oluşur. “*Ürünümüzü serin yerde muhafaza ediniz. Isıdan, kokudan, nemden uzakta depolayınız*” tümcesinin İngilizce’ye “*keep in cool, dry and odourfree conditions*” şeklinde yapılan bir çeviri daraltmaya örnek teşkil edebilir.

Burada küçük bağlamlar üzerinde verdiğimiz örnekler, çevrilecek her ögenin erek metinde kaynak metinde bulunduğu yerde olması gerektiğini düşündürmemelidir. Nitekim, kaynak metindeki kimi öğeler erek metne aktarılırken yer değiştirebilir. Kaynak metinde yer alan bir ifade erek dilin yapısına, yazarın biçimine vb. bağlı olarak erek metinde sözü geçen yerde, paragrafta veya bölümde değil de, metnin herhangi başka bir bölümünde olabilir. Başka bir deyişle, metnin bir yerinde “kayıp” olarak görünebilecek bir çeviri hatası metnin başka bir yerinde “telafi” edilebilir.

Son olarak ele alacağımız görsel etki yaratma stratejisi diğer stratejilerden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Burada, kaynak metne koşut bir etki yaratmak amacıyla, çevirinin basımında yazı tipinin, yazı karakterlerinin, veya yazıda kullanılan renklerin okurda görsel olarak da algılanması sağlanır. Kaynak metnin biçiminin ve içeriğinin okurda yaratacağı etki, yalnızca dilsel olarak değil, görselleştirme yoluyla da çevirisi sayesinde pekiştirilir. Daniel Keyes’in “*Algernon’a Çiçekler*” başlıklı yapıtın Ekrem Düzen tarafından yapılan çevirisi görselleştirme stratejisine iyi bir örnektir. Romanda bir araştırma laboratuvarında denek olarak kullanılan düşük zekâ düzeyine sahip Charlie’nin tuttuğu ilerleme raporunda, yapılan ameliyatın etkisiyle zekâ düzeyinin yükselmesi, romanın çevirisinde görsel olarak da yansıtılmaktadır. Charlie’nin ilk başlarda çocuksu ve yazım yanlışlarıyla dolu yazdığı ilk raporlar geçirdiği ameliyatın etkisiyle zekâsındaki ilerlemeye paralel olarak düzelerek gelişir. Bu raporların çevirilerinde ise bu değişim sadece yazım yanlışlarıyla değil, karakter seçimi ve bununla bağlantılı bir şekilde puntoların boyutlarıyla da yansıtılır (Karadağ basımında). Böylece yalnızca okunularak yaratılabilecek bir imgeleme, görselliğin katkısıyla daha da belirginleşmektedir. Özgün yapıtta bu türden etkiler bulunmadığı halde, görselleştirilerek yapılan bir aktarım erek kitleye yönelik sunulacağından konumunun iki dizge arasında sabit bir yerde olmamasıyla birlikte, hizmetinin ereğe yönelik olduğu söylenebilir.

Çeviri Hataları

Stratejilerin ‘kullanım dozu’ ya da uygulandıkları yerler aynı zamanda çeviri hataları olarak tanımlanan sonuçlara da sebebiyet verebilir. Örneğin, örtüklemenin ve daraltmanın daha uygun düşebileceği yerlerde bu stratejilerin uygulanmaması, erek metne sürekli gereksiz bilgi vereceğinden bir çeviri hatası olan fazla çeviriye yol açacaktır. Öte yandan, açıklama ve genişletme stratejilerinin de kullanım dozunun fazlaya kaçmasının bir takım eklemeler yapılması tehlikesini yaratabileceğinden aynı şekilde hem ekleme hem de fazla çeviri hatalarına yol açabileceği görülmektedir.

Erek metne herhangi bir neden olmaksızın gereksiz bir ekleme yapılması, çevirmenin açıklama veya genişletme amacıyla çeviri yapmaya çalıştığı durumlarda kolayca düşebileceği bir çeviri hatasıdır. Açıklama ve genişletme stratejilerinin bir metnin içinde sık aralıklarla yoğun biçimde kullanımı, yalnızca çeviri fazlalığı tehlikesini yaratmakla kalmaz, aynı zamanda özgün metinde kast edilenin ötesinde, çevirmenin kişisel deneyimleri veya görüşlerinden oluşan eklemeleri de metne katabilecek ortam sunar. Çevirmenin bu tür eklemelerine bir örnek olarak şu tümce verilebilir: “the remote control signal can be received at a distance of up to about 8 meters”, “uzaktan kumanda sinyalleri, önünde herhangi bir engel olmaması şartıyla, 8 metre uzaklığa kadar algılar”. Çevirmenin belki de uzaktan kumanda ile yaşadığı kişisel bir deneyime dayanarak, kumandanın önünde bir eşyanın bulunduğu durumda aygıtın algılamadığını öğrenmiş olması böyle bir çeviri yapmasına neden olmuş olabilir. Çevirmen bu “bilgisini” özgün metinde bulunmamasına rağmen çevirisine ekleyerek bir çeviri hatasına neden olmuştur.

Benzer şekilde, örtük çeviri doğru yerde kullanılmaz, kaynak metindeki gerekli öğeler ya da bilgiler erek metne aktarılmaz ve yine bir çeviri hatası olarak nitelememiz gereken çıkarmalar yapılırsa erek metinde eksik çeviri hatası meydana gelir. “Use refrigeration type copper tubing only” tümcesinin “sadece soğutma tesisatına uygun borular kullanın” olarak aktarılması bir eksik çeviridir. “Bakır” sözcüğünün çıkarılması, başka bir maddeden yapılmış olan boruların kullanılmasına neden olacak ve tesisatın işleyişinde büyük sorunlar oluşacaktır. Belirlik çeviriyle metin belli yerlerde daha açık hale getirilmezse ve kaynak metindeki gerekli bir öğe erek metne aktarılmazsa da yine çıkarma adını verdiğimiz çeviri hatası meydana gelir. Örtük çeviri gibi daraltma için de aynı risk geçerlidir. Her iki stratejinin de gereğinden fazla veya yersiz kullanılması, yani ereğe aktarılmayan öğelerin miktarının çoğalması, bir çeviri hatası olarak betimlenen eksik çeviriye neden olabilir.

Erek metinde, kaynak metinde olan bir anlam ögesinin yansıtılmaması da bir kayıp olarak nitelenebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, erek metindeki anlatımsal, sözbilimsel veya biçimsel bir ögenin metnin bir bölümündeki kaybı başka bir bölümde telafi edilebilir, bu yüzden çeviriyi değerlendirirken metnin bütününe göz önünde tutulması gerekmektedir.

Çevirinin en önemli unsurunun, yani bağlam içindeki anlamın yanlış yorumlanarak erek metinde mantıksız bir oluşum meydana getirilmesi sonucu anlamsızlık olacağından bu türden bir hatanın derecesinin çok büyük olduğu tartışılmazdır. Bir çeviri hatası olan anlamsızlık daha çok deyimleşmiş kalıplarda yer alan sözcük veya sözcük gruplarının çevirmen tarafından doğru olarak yorumlanamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bir dilde klişeleşmiş olan sözcük gruplarının mecazlı anlamlar içermesi, veya eğretilmelerde bulunması, sözcüğün genelde sözlük anlamı dışında bir anlam taşıdığını ortaya koyar. Dolayısıyla bu anlamların çevirisi de doğru bir yorumu gerektirdiğinden, yorumlanamaması durumunda anlamsızlık oluşacaktır. Örneğin 'am Sonntag hatte ihr Sohn die Katze aus dem Sack gelassen' tümcesinin yanlış bir yorumlama ile Türkçe'ye çevirisi 'oğlu pazar günü kediyi çuvaldan bırakmıştı' şeklinde olabilir. 'Die Katze aus dem Sack lassen' deyimini Türkçe'de 'ağızdan baklayı çıkarmak' deyimine eşdeğer bir anlam içerdiğinden, bu çeviri bağlamla bağdaşmayan ve mantıksız bir aktarıma neden olmuştur. O halde bir çeviri hatası olan yanlış yorum, yine bir çeviri hatası olan anlamsızlık ile sonuçlanacaktır.

Diğer bir çeviri hatası olan kayıp hatasına telafi stratejisi incelenirken değinilmişti. Bu çeviri hatası, kaynak metne ait önemli bir bilginin ya da özelliğin nedensiz olarak hiçbir şekilde erek metne aktarılmamasından oluşan ciddi boyutta bir hatadır. Ancak bu hata yukarıda da değinildiği gibi telafi stratejisi ile metnin başka bir yerinde giderilebilir, bu yüzden de kayıplar erek metnin bütünü içinde değerlendirilmelidir.

Bir dildeki sözcüğün, aynı şekilde başka bir dilde, ancak başka bir anlamda olmasına sahte tanış denmektedir. Bu özellikleriyle sahte tanışlar çevirmeni yanıltarak çeviri hatalarına neden olabilirler. Örneğin İtalyanca'daki "camera" sözcüğü Almanca'daki fotoğraf makinesi anlamına gelen "Kamera" değil, "oda" demektir. Yine Almanca'daki "bekommen" fiili almak, elde etmek anlamını taşır. Hem Almanca, hem İngilizce konuşan bir kişinin bunu İngilizce'deki "become" fiiliyle karıştırması hatalı bir çeviriye sebep olacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada kaynak ve erek odaklılık çerçevesinde şekillenen çeviri yaklaşımları, bu yaklaşımlar doğrultusunda çevirmenin seçip uyguladığı belli başlı çeviri stratejileri ve yine çevirmenin çeviri sürecinde yapabileceği kimi çeviri hataları incelenmiştir. Çevirmen, çevirecek metnin türü, çevirinin amacı, işlevi, kaynak dizgedeki yeri, hitap edeceği kitle gibi unsurları göz önünde bulundurarak çeviri sürecinin başında genel yaklaşımını belirler. Bu çalışmada kaba hatlarıyla kaynak ve erek odaklılık bağlamında tanımladığımız bu yaklaşıma uygun olarak da, çeviri süreci boyunca amacına hizmet edecek mikrostratejileri seçer ve uygular. Çevirmenin uygulayabileceği stratejiler elbette ki burada ele aldıklarımızla sınırlı değildir; hatta bu noktada tam ve eksiksiz bir çeviri stratejileri listesinden de söz etmenin gerçekçi olmayacağını düşünüyoruz. Schleiermacher'ın de söylediği gibi çevirmen de aynı yazar gibi yaratıcılığı oranında sorunlarına başka başka çözüm yolları bulacak ve yeni stratejiler oluşturacaktır.

Kaynak ve erek odaklılık bağlamında yerini belirleyen çevirmen, amacına uygun stratejileri çevirisinde uygulamaktadır. Nitekim, genel olarak çevirilerde kullanılan bu stratejilerin yarattıkları sonuçlar göz önüne alınarak ortaya çıkan çeviri metnin hangi kutba hizmet ettiği ortaya konabilir. Diğer bir deyişle, kullanılan stratejilerin çeviri metnin bütününde erek kültüre yakın doğal bir etki mi yoksa kaynak dilin ve kültürün özelliklerini yansıtan yabancılaştırıcı bir etki mi yarattıkları söylenebilir.

Öte yandan, küçük bağlamlardan yola çıkarak genellemelere gitmenin de yanıltıcı olabileceğinin altını çizmek gerekir. Sözcük ya da tümce bazında verilen örneklerde ortaya çıkan etki, metnin bütününe farklı yansiyabilir. Genel olarak, çevirilerde kullanılan stratejilerin işlevlerini ve doğrudukları sonuçları göz önünde tutmakla birlikte bu çalışmanın başında da belirttiği gibi her zaman metinlerin ve bağlamların çevrildiğini unutmamak gerekir.

Bu bağlamda, bir çeviri değerlendirmesinin sadece mikro düzeyde bir incelemeye mümkün olmayacağını altını çizmek isteriz. Bağlamdan kopuk, tek bir sözcük ya da tümcenin çevirisinin incelendiği değerlendirme ve eleştirilerin yetersiz ve yanıltıcı olabileceğini gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim, bu şekilde yapılan çeviri eleştirilerinin, sık sık çeviriden çıkarılan ya da eklenen tek bir sözcüğün ya da bölümün üzerinde durup, kimi zaman bunları hata olarak göstererek çevirmenin amacını ve çeviri metnin erek dizgede oynadığı rol ve işlevini hiçe saydığına tanık olmaktayız. Bu çerçevede, çeviri stratejileri alanında yapılan çalışmalar bir yandan çevirmenin attığı adımların ve çeviri sürecinde aldığı kararların adını koyarak çeviri stratejilerinin terimleşmesine, diğer yandan söz konusu stratejilerin nerede ne amaçla kullanıldıklarını ve nasıl sonuçlar doğruduklarını tartışarak çeviri eğitimine ve son olarak da böyle bir bilinçlendirmeye hizmet ederek da çeviri eleştirisi alanında çalışan kişilere yararlı olacaktır.

Notlar

- 1 Tamamen erek dizgenin normlarına uygun olarak, erek dilde yazılmış havasını veren çeviriler bile sadece metin özellikleri dolayısıyla erek dizgede bir yabancılık yaratabilirler. Örneğin, Osmanlı dizgesinde daha önce bulunmayan, ancak çeviriler yoluyla bu dizgeye giren roman ve tiyatro metinlerinin ilk çevirilerinin erek dizgenin normlarına uygun bir biçimde uyarlamalar yoluyla yapılmasına rağmen, bu çevirilerin erek dizgede eksikliği hissedilen “yeni” metin türleri olmaları dolayısıyla erek dizgede bir “yabancılık” yarattıklarını söyleyebiliriz.
- 2 Walter Benjamin “Çevirmenin Görevi” başlıklı yazısında çevirinin kaynağını özgün yapının “sonraki yaşamı”nda bulduğunu belirterek çeviriler sayesinde dünya yazının önemli yapıtlarının sürekliliğinin sağlandığını altını çizer (Benjamin 2004: 35).

EK: Bu Çalışmada İncelenen Mikrostratejiler ve Çeviri Hataları

Mikrostratejiler:

açıklama (İng. *paraphrase, periphrasis*, Alm. *Periphrase*, Fr. *périphrase*, İta. *perifrasi*).

belirtik çeviri (İng. *explicitation*, Alm. *Explizierung*, Fr. *explicitation*, İta. *esplicitazione*).

çevirmen notu (İng. *n.b. (translator's note)*, Alm. *Anmerkung des Übersetzers*, Fr. *note du traducteur*, İta. *nota del traduttore*).

daraltma (İng. *reduction*, Alm. *Reduktion/Straffung*, Fr. *réduction*, İta. *riduzione*).

deyimsel çeviri (İng. *idiomatic translation*, Alm. *idiomatische Übersetzung*, Fr. *traduction idiomatique*, İta. *traduzione idiomatica*).

doğrudan aktarım (İng. *direct transfer*, Alm. *Übernahme*, Fr. *report*, İta. *transferimento diretto*).

genişletme (İng. *amplification*, Alm. *Erweiterung*, Fr. *étoffement*, İta. *amplificazione*).

görselleştirme/ görsellik etkisi (İng. *visual effect*, Alm. *visueller Effekt*, Fr. *effet visuel*, İta. *effetto visuale*).

kısal(t)ma (İng. *contraction*, Alm. *Kontraktion, Zusammenziehung*, Fr. *contraction, coalescence*, İta. *contrazione*).

ödünçleme (İng. *borrowing*, Alm. *Entlehnung*, Fr. *emprunt*, İta. *prestito*).

örtük çeviri (örtükleme) (İng. *implication*, Alm. *Verknappung*, Fr. *implication*, İta. *implicazione*).

öyküntü (İng. *calque (loan translation)*, Alm. *Lehnprägung*, Fr. *calque*, İta. *calco*).

özgür çeviri (İng. *free translation*, Alm. *freie Übersetzung*, Fr. *traduction libre*, İta. *traduzione libera*).

sözcüğü sözcüğüne çeviri (İng. *literal translation*, Alm. *wörtliche Übersetzung*, Fr. *traduction littérale*, İta. *traduzione letterale*).

telafl (İng. *compensation*, Alm. *Kompensation*, Fr. *compensation*, İta. *compensazione*).

uyarlama (İng. *adaptation*, Alm. *Adaptation*, Fr. *adaptation*, İta. *adattamento*).

uza(t)ma (İng. *expansion*, Alm. *Zieltextausweitung*, Fr. *foisonnement*, İta. *espansione*).

yansızlaştırma (İng. *neutralization*, Alm. *Neutralisierung*, Fr. *neutralisation*, İta. *neutralizzazione*).

yay(ıl)ma (İng. *dilution*, Alm. *Dilution*, Fr. *dilution*, İta. *diluzione*).

yeniden düzenleme (İng. *recasting*, Alm. *Umstrukturierung*, Fr. *restructuration*, İta. *ristrutturazione*).

yoğunlaş(tır)ma (İng. *concentration*, Alm. *Konzentration*, Fr. *concentration*, İta. *concentrazione*).

Çeviri Hataları:

anlamsız (İng. *nonsense*, Fr. *non-sens*, Alm. *sinnentstellende Übersetzung*, İta. *non senso*).

çıkarma (İng. *omission*, Alm. *Auslassung*, Fr. *omission*, İta. *omissione ingiustificata*).

eksik çeviri (İng. *undertranslation*, Alm. *Unterdifferenzierung bei der Übersetzung*, Fr. *sous-traduction*, İta. *ipotraduzione*)

fazla çeviri (İng. *overtranslation*, Alm. *Überdifferenzierung bei der Übersetzung*, Fra. *surtraduction*, İta. *ipertraduzione*)

kayıp (İng. *loss*, Alm. *(Informations)verlust*, Fr. *perte*, İta. *perdita*)

müdahele (İng. *interference*, Fr. *interférence*, Alm. *Interferenz*, İta. *interferenza*).

sahte tanış (İng. *false friends (faux amis)*, Alm. *falsche Freunde*, Fr. *faux ami*, İta. *falsi amici, false affinità*).

yanlış anlam (İng. *incorrect meaning*, Alm. *falsche Bedeutung*, Fr. *faux sens*, İta. *errore di senso*).

KAYNAKÇA

BAKER, Mona

1992

In Other Words. London & New York: Routledge

BENJAMIN, WALTER

2004

“Çevirmenin Görevi”, (çev.) Ahmet Cemal, *Çeviri(bilim) Nedir?: Başkasının Bakışı İçinde*, (yay. haz.) Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 33-47.

BERK, Özlem

2005

Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi.
İstanbul: Multilingual

BERK, Özlem

2001

“Ulusların ve Ulusal Kimliklerinin Oluşturulmasında Çeviri Yöntemlerinin Rol ve İşlevi”, *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 4, 49-66.

DELISLE, Jean, LEE-JAHNKE, Hannelore ve CORMIER, Monique C. (yay. haz.)

1999

Translation Terminology. Amsterdam: John Benjamins

EVEN-ZOHAR, Itamar

2004

“Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu”, (çev.) Saliha Pakar, *Çeviribilim Nedir? Başkasının Bakışı* içinde, (yay.haz.) Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya, 191-201

EVEN-ZOHAR, Itamar

2000

“The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem”, *The Translation Studies Reader* içinde, (yay. haz.) Lawrence Venuti. London & New York: Routledge, 192-197.

- JANDL, Ernst
1997 *Daha İyisi Saksafon: Seçme Şiirler*, (çev.) Tevfik Turan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KARADAĞ, Ayşe Banu
(basımda) "Fantastik Anlatı Çevirisinde 'Çevirmenin Sesi'". *Litera* 17.
- KEYES, Daniel
1996 *Algernon'a Çiçekler*, (çev.) Ekrem Düzen. Ankara: Ark Yayınları
- KITTEL, Harald ve POLTERMANN, Andreas
2001 "German Tradition", *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* içinde, (yay. haz.) Mona Baker. London: Routledge, 418-428.
- KURULTAY, Turgay
1985 "Çeviri Yöntemi Üzerine Düşünceleriyle F. Schleiermacher", *Dün ve Bugün Çeviri* 1, 191-217.
- MUNDAY, Jeremy
2001 *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London & New York: Routledge
- NEWMARK, Peter
1988 *A Textbook of Translation*. Hemel Hempstead: Prentice Hall
- REISS, Katharina
2000a *Translation Criticism: Potential and Limitations*, (çev.) E. F. Rhodes. Manchester: St. Jerome
- REISS, Katharina
2000b "Type, Kind and Individuality of Text", *The Translation Studies Reader* içinde, (yay. haz.) Lawrence Venuti. London & New York: Routledge, 160-171
- REISS, Katharina
1988 "Metne Bağımlı Çeviri Stratejileri", (çev.) Güzide Refiğ, *Metis Çeviri* 3, 72-82
- REISS, Katharina
1971 *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München: Max Hueber Verlag

REISS, Katharina & VERMEER, Hans J.

1984 *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie.*
Tübingen: Niemeyer

SCHLEIERMACHER, Friedrich

“On the Different Methods of Translating”, (çev.) Waltraud Bartscht, *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*, (yay. haz.) Rainer Schulte ve John Biguenet. Chicago & London: The University of Chicago Press, 36-54

SHUTTLEWORTH, Mark ve COWIE, Moire (yay.haz.)

1997 *Dictionary of Translation Studies.* Manchester: St. Jerome

TOURY, Gideon

1995 *Descriptive Translation Studies and Beyond.* Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins

TOURY, Gideon

1985 ‘A Rationale for Descriptive Translation Studies’, *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* içinde, (yay. haz.), Theo Hermans. London: Croom Helm, 16-41

TOURY, Gideon

1980 *In Search of a Theory in Translation.* Tel Aviv: Porter Institute for Poetic and Semiotics.

VENUTI, Lawrence

1995 *The Translator's Invisibility: A History of Translation.* London & New York: Routledge.

VERMEER, Hans J.

2000 “Skopos and Commission in Translational Action”, (çev.) Andrew Chesterman, *The Translation Studies Reader* içinde, (yay. haz.) Lawrence Venuti. London & New York: Routledge, 221-232.